

אברהם יצחק גרין

לשכני בתוכם

התבוננות בפרשות השבוע

אֶזְרָא

הסדרה לחקר ספרות הקבלה והחסידות: מקורות ומחקרים

עורך הסדרה:

פרופ' אבי אלקיים

חברי המערכת:

פרופ' משה חלמיש

פרופ' חביבה פדיה

אברהם יצחק גרין

לשכני בתוכם

התבוננות בפרשות השבוע

הוצאת אֶדְרָא

Avraham Yitzhak Green

TO DWELL WITHIN THEM
Reflections on the Weekly Torah Cycle

עריכה לשונית: **אילנה שמיר**

ציור העטיפה: **מארק שאגאל, "סולם יעקב"**
עיצוב העטיפה: **א. אורן הפקות דפוס בע"מ**

מסת"ב: 1-12-7876-965-978 ISBN:

© כל הזכויות שמורות להוצאת אִדְרָא, תל אביב

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן במאגר מידע,
לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי – אלקטרוני,
אופטי, מכני או אחר – כל חלק שהוא מהחומר שבספר זה.
שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט,
אלא ברשות מפורשת מאת בית ההוצאה לאור שתינתן מראש ובכתב.

נדפס בישראל תשפ"ו – 2026

© Copyright 2026 by Idra Publishing

Idra Press <IdraPublisher@gmail.com>

<http://idra.org.il/>

סידור, עימוד, לוחות והדפסה: **א. אורן הפקות דפוס בע"מ**, שד' רוטשילד 109, תל אביב

לאברהם לידר

ולכל באי מנין עמיקא דבירא בירושלים

תוכן עניינים

11	הקדמה
----	-------

ספר בראשית

19	פרשת בראשית
23	פרשת נח
27	פרשת לך לך
31	פרשת וירא
35	פרשת חיי שרה
38	פרשת תולדות
42	פרשת ויצא
46	פרשת וישלח
50	פרשת וישב
53	פרשת מקץ
56	פרשת ויגש
60	פרשת ויחי

ספר שמות

67	פרשת שמות
73	פרשת וארא
77	פרשת בא
81	פרשת בשלח

85	פרשת יתרו
90	פרשת משפטים
94	פרשת תרומה
97	פרשת תצווה
101	פרשת כי תשא
106	פרשת ויקהל
109	פרשתפקודי

ספר ויקרא

115	פרשת ויקרא
118	פרשת צו
121	פרשת שמיני
125	פרשת תזריע-מצורע
128	פרשת אחרי מות
133	פרשת קדושים
137	פרשת אמור
142	פרשת בהר
145	פרשת בחוקותי

ספר במדבר

149	פרשת במדבר
153	פרשת נשוא
156	פרשת בהעלותך
160	פרשת שלח לך
164	פרשת קרח
167	פרשת חוקת

172	פרשת בלק
176	פרשת פינחס
179	פרשת מטות
182	פרשת מסעי

ספר דברים

187	פרשת דברים
191	פרשת ואתחנן
195	פרשת עקב
200	פרשת ראה
203	פרשת שופטים
206	פרשת כי תצא
210	פרשת כי תבוא
213	פרשת נצבים
216	פרשת וילך
218	פרשת האזינו
221	פרשת וזאת הברכה

הקדמה

אֵין לָךְ פֶּרֶשָׁה שְׂאִין בָּהּ תַּחֲתֵית הַמֵּתִים,
אֶלָּא שְׂאִין בָּנוּ פֶּחַ לְדִרְשׁ

(ספרי האזינו ש"ו)

נכון. אין פרשה בתורה שאי אפשר להפיח בה רוח חיים, לעשות בה "תחיית המתים", אם יש מספיק כוח לדרוש! הכוח לדרוש הוא בעיקרו עניין של תעוזה, אולי אפילו חוצפה, כלפי הדברים הכתובים. בעלי האגדה בדורות הראשונים שילבו נאמנות עמוקה לטקסט שעמד לפניהם ותעוזה כמעט בלתי מוגבלת בנכונותם לדרוש את הפסוק המקראי באופן יצירתי ומרחיק לכת, כדי להעביר מסר הנוגע לערכים ולנושאים הקרובים לליבם. הם הבינו היטב שמשימתו של הדרשן היא להתייחס לענייני דיומא בחיי שומעיו, ושעוצמתו של הכתוב היא אמצעי לעשות זאת. בשעה שמדרש ההלכה היה נתון למידות מוגדרות ("ג"ג מידות של ר' ישמעאל ואחרות), הכללים למדרש אגדה היו רחבים הרבה יותר ולעיתים הוזנחו לגמרי למען חופש הדמיון היצירתי. רק בכמה מקרים של הפרזה מפורשת אמרו חבריו של רבי עקיבא: "עקיבא, מה לך אצל אגדה? כלך לך אצל נגעים ואהלות!", שם תוכל לחדש בתוך כללי המשחק.

התעוזה בפירוש דברי אגדה התרופפה במשך הדורות, חלקית מתוך גילוי הפשט וכללי הדקדוק בראשית ימי הביניים – בהשפעת תהליך מקביל בעולם האסלאם. זה הביא למהפכה גדולה במחשבת ישראל. רבים טענו אז שהאגדה הרחיקה לכת יותר מדי והביאה לקריאות המנוגדות לשכל הישר כפי שששו חכמי הקראים להראות. אז כבר לא היה באופנה לתמוך בעמדה או בדעה מסוימת על ידי הבאת פסוק לפי דרש שהוציא אותו מהקשרו המקראי. אפילו פרשן כמו רש"י, שהביא עימו אוצר בלום של ידע במקורות האגדה, נאלץ לכתוב בכמה מקומות "אני לא התכוונתי אלא לפשוטו של מקרא".

הנועזים ביותר שעמדו נגד הכיוון הזה במחשבת ימי הביניים היו בעלי הקבלה, במיוחד בשיא פרי יצירתם ספר הזהר. הישגם הגדול ביותר היה הכנסת שפה סימבולית חדשה לתוך השיח היהודי, שעוצבה סביב המתכונת של תורת

עשר הספירות. שפה זו נרקמה מתשבץ של דמויות וסמלים מן העבר, אבל כוחה היה כולו חדש; באמצעותה נפתח רובד עומק יותר לדרשנות היהודית בתהליך הנקרא על ידי חוקר הזהר בן דורנו יהודה ליבס "רנסנס" של אומנות הדרש. הטענה שהזהר ש"התגלה" זה עתה ובאמת הוא פרי קולמוסו של רבי שמעון בן יוחאי במאה השנייה, הביאה עימה חופש לדרוש בתעוזה שרווחה בימי קדם, ובעלי הזהר השתמשו בו במלוא כוחם היצירתי.

רנסנס מקביל בחידוש הכוח הדרשני התחולל בראשית ימי התנועה החסידית בדרום-מזרח פולין בסוף המאה ה"ח. התנועה הגדירה את עצמה על פי הדגם של ר' ישראל בעל שם טוב, הבעש"ט, שתואר בראשית האגדה החסידית כיהודי ללא חינוך רבני שמסוגל להציע פרשנויות נועזות ומעוררות לב למובאות מן התנ"ך ומספרות חז"ל שהובאו בפניו. הוא היה כנראה (ואי אפשר להפריד לגמרי בין זיכרון היסטורי ויצירה אגדית) בעל שם, היינו מרפא עממי מאזור הרי הקרפטים, שהתקבל לאחר ספקנות והיסוסים לקהילה של יהודים למדנים ונורמטיביים בעיר מז'בוש, וזכה בה לעמדת כבוד. הם היו מציעים לפניו פסוקים או מאמרי חז"ל והוא היה מפרש אותם באופן שלא עלה מעולם על דעתם. קריאות אלו שימשו מעין "תרפיית שוק" ופתחו את תודעתם באופן שלא ידעו קודם (חשבו על הסטירה של מסטר זן), שהביאה למהפכה בחיי הרוח.

מגמתם העיקרית של הבעל שם טוב והחוג הקטן שהתגבש סביבו, הייתה לפקוח את עיניהם לאמת של "מלוא כל הארץ כבודו" ולית אתר פנוי מיניה" [אין מקום פנוי ממנו], ושעל התובנה הזו נשענת היהדות כולה. התורה ניתנה לישראל לשמש מדריך רוחני בטיפוח הכרה זו ובעיצוב אורח חיים של "עבודת ה' בשמחה" כמענה לה. אחד הכלים העיקריים לחולל מהפכה זו בחיי הרוח של שומעיהם היה הדרוש המביא חיות מחודשת הן לפסוק הכתוב והן ללב השומע. היכולת להשתמש במובאות מהמקרא ומהמסורת כאמצעים להתעוררות רוחנית נשמרה בחסידות עוד שני דורות: היא נפוצה בכתביהם של כמה מתלמידי המגיד ממזריץ' – אצלם נשזרו קריאות כאלה אל תוך דרשות ארוכות ומפותחות. היא הגיעה לשיא חדש בחשיבתו האסוציאטיבית חסרת המעצורים של ר' נחמן מברסלב, ונותרה בעינה בכתביהם של כמה מגדולי הכותבים החסידיים בפולין של אמצע המאה ה"ט. אבל ירידה באיכות השימוש במובאות מהמקרא ומהמסורת ניכרה גם קודם לכן ובאה לכלל ביטוי בשימוש המופרז בגימטריאות ונוטריקון כדי לגלות חידושים על חידושים, רובם ללא אותו כוח מעורר הלבבות. עבור יהודים שחיו בצלו של העולם המודרני והמערבי, הגילוי מחדש של הפשט שלט בכיפה. הרוח שנשבה בתרגום התנ"ך לגרמנית של משה מנדלסון והביאור שנתלווה אליו, הייתה רוח של פיכחות והסבר במישור הפשט או בדרכו

של הרמב"ם של כוונת הכתוב, למעט מקרים שהורגש צורך באפולוגטיקה בפני הקורא הלא-יהודי. אפשר לראות בתרגומו של מנדלסון את ההיפך הגמור לחיבורים כמו **צאינה וראינה** ביידיש או **מעם לועז** בלדינו, שבהם הכתוב מתובל בדברי אגדה ופולקלור.

מאמצע המאה התשע-עשרה, הגישה הביקורתית-פילולוגית למקרא שמקורה בחוגים נוצריים התקבלה כדרך הנכונה להבנת המקרא גם בקרב יהודים "נאורים". הופעתה של "**חוכמת ישראל**", גישה היסטורית-ביקורתית ללימודי יהדות שנולדה בגרמניה והתפשטה בכל ארצות המערב העבירה את מוקד הידע היהודי מעולם הישיבות לזה של האוניברסיטאות. ההבנה של פסגת לימודי היהדות כקריאת כל מקור רק בהקשרו ההיסטורי, ולא כ"מדבר" גם אל לב דורות אחרים, אצל יהודים ליברליים, לא השאירה מקום ליחס אישי או אמוני עם הכתוב. שימוש עכשווי במקורות נחשבה כמסלפת ההיסטוריה ולכן כנטולת ערך; הפרופסורים למדעי יהדות באוניברסיטאות במערב אירופה ובעקבותיהם גם באמריקה, ואפילו בבתי מדרש לרבנים ליברליים, נטו לזלזל ב"דרוש" ולחשבו כדבר ללא ערך.

מתחילת הופעת הספרות היפה בעברית וביידיש באמצע המאה תשע-עשרה, הפרשנות היצירתית ביותר לסיפור המקראי וגיבוריו היה לנחלתם של סופרים ובעיקר של משוררים. לאלה מהם שהיו בעלי שורשים עמוקים במסורת, הייתה גישה קלה לאוצרות הדמיון היהודי, שהביאה אותם לקריאות נועזות ולפעמים מבריקות במקורות. במאה העשרים אפשר לחשוב על משוררים ביידיש כגון איציק מאנגר ואהרון צייטלין, ובעברית על זלדה (שניאורסון) ויהודה עמיחי. אין כמעט יצירות כאלה שנכתבו על ידי דוברי גרמנית ואנגלית בארצות המערב.

הקונצנזוס על כך שהמחקר ההיסטורי-פילולוגי הוא הגישה הבלעדית להבנת המקורות הקנוניים של היהדות התחיל להיסדק אצל יהודי צפון אמריקה בשנות השישים של המאה הקודמת. בחוגי הפמיניסטיות הראשונות, החופפים לתנועת ה"חבורות" והיהדות המתחדשת, החלו להופיע פרשנויות אישיות רוחניות, תחילה בעל-פה בשיחות על התורה שתפסו את מקום דרשת הרב בחוגים אלה, ואחר כך גם בכתב. דיונים אלה ניסו להכניס את השומעים או קוראים "לתוך" הכתוב במקום להתייחס אליו כפריט היסטורי. דרשן מהסוג החדש יכול היה לשאול למשל, "למה יעקב אבינו עשה זאת", במקום לשאול "למה בחר מחבר התעודה הזאת בהרכב המקורות שנקרא ספר בראשית לספר ככה את הסיפור".

אין בכך פונדמנטליזם חדש או אמונה שהתורה ניתנה מילה במילה מן השמיים; רחוק מזה. יש כאן "תורה" שבאה לתורות דבר-מה; התחושה היא שהתורה היא תורת חיים ולא סתם תעודה היסטורית מימי קדם, ושאנחנו כאן כדי ללמוד ממנה. אנו עושים זאת על ידי כניסה לעומק הטקסט. גישה

מקבילה לזו מצויה בספרות החסידית; החזרה המתמדת האומרת "תורה היא, ומה היא באה להורות בדור הזה", מצאה אצלם הד. עוד טרם הופעתו של המונח "פוסט-מודרניזם", הבינו דורשי תורה שעל הקורא להיות שותף מלא בהבנת הדברים שלפניו ושאיין סוף לתובנות שאפשר להפיק מהם, שכן "שבעים פנים לתורה". אפשר להתייחס לתהליך הזה משני כיוונים: דורות חדשים המבקשים לגשת לתורה שירשו מן העבר ולעשותה תורתם, או טקסט עתיק יומין אבל חי המבקש לו קוראים חדשים שאינם נכנעים לו בקלות יתרה, ומביאים אתם דמיון וכוח יצירה. ה"שידוך" הזה נמשך כבר יותר מחמישים שנה.

בישראל ובין דוברי העברית בכלל הקרבה לשפת המקרא השאירה את הדרש על כנו. אפשר לומר שנוהג זה היה קיים תמיד, אבל לא תמיד היה חי. במאה העשרים ההקשבה לדבריהם של הדרשנים פחתה, עד שבעשורים הראשונים של מאה זו החלה להתחדש בשל השפעתם של משוררים ויוצרים ששמו לב לאוצר שלפניהם.

הדברים שלהלן מובאים בהקשר של התחדשות יהודית זו, המבקשת נתיב לחיי יהדות המושרשים עמוק בעבר אבל מתאימים לחיי הדור שלנו ונענים לאתגרים קיומיים ומוסריים העומדים בפנינו. מקורם ב"רומן" הממושך שלי – יותר משישים שנה – עם לימוד מקורות החסידות. מתפרסמים כאן דברים שנאמרו ב"חבורת שלום" בבוסטון כבר בשנות הששים של המאה הקודמת יחד עם חידושי תורה שעלו בדעתי במשך השנים מאז. לעתים קרובות אני מביא את דברי רש"י או מובאות מאגדות חז"ל, תמיד עם פירוש מעודכן עבור הקורא במאה העשרים ואחת. שנות שבתי בעולמם של מקורות החסידות משתקפות בדברי תורה אלה וגם במובאות הרבות, אבל עוד יותר בהבנת הכתוב ובדרכי הדרוש המתעלים מעל המשמעות המקורית וכללי הדקדוק בביקוש אחר חידוש פוקח עיניים ומשמח לב. זו הייתה כוונתם של הדרשנים החסידים וזו גם כוונתי כיהודי נאור-חסידי.

עם זאת עלי להצביע על הבדל חשוב בין מצבם של אלה שאמרו וכתבו את ספרות הדרוש החסידי וביני כדרשן נאור-חסידי. ייעודם של דרשני ראשית החסידות היה כמעט תמיד העולם הפנימי של היהודי היחידי, פתיחות ליבו ודבקו בו, וכן התנהגותו בדרך המצוות שבין אדם למקום ובין אדם לחברו. אבל מאז סוף המאה תשע-עשרה, כאשר העם היהודי החליט להיכנס שוב למשפחת העמים ואף השתמש בכוח פוליטי וצבאי כדי לעשות זאת, אנו נושאים אחריות גם במישור הקולקטיבי והלאומי. כיהודי הדואג גם לענייני דיומא של כלל ישראל, לא מעט דברי תורה מופנים גם אליהם.

אנא קראו את הדברים לאט ומתוך התבוננות אישית. כדאי שיהיה לפניכם

חומש פתוח. שאלו את עצמכם את השאלות שהפניתי לתלמידי בעת קריאת ספרי החסידות: "איך המחבר מבין את הפסוק? מה הוא מוצא בו שעדיין לא ראיתי, ולאן הוא מוליך את הכתוב?"

הדברים שלהלן מכוונים לעורר שיחה – אולי סביב שולחן השבת, אולי בחברותא עם חבר יקר או בחבורת רעים אוהבי תורה. אני מקווה להיות "חברותא" שלכם בהבנת התורה גם בעתיד, גם כשלא אהיה יותר בעולם הזה. "האומר אין תחיית המתים מן התורה אין לו חלק לעולם הבא". אני מאמין בתחיית המתים מן התורה, היינו שאת התורה כולה אפשר להחיות שוב ושוב. "העולם הבא" הוא עולמם של הדורות הבאים, עידן שלא אזכה לראותו. אך מתוך תורתי אני פונה לקוראים סביב הרבה שולחנות עתידיים ואומר "לחיים! תיהנו מהלימוד והשיחה!".

Kabbalah and Hasidism Series

Series Editor: **Prof. Avi Elqayam**

Academic Board:

Prof. Moshe Hallamish

Prof. Haviva Pedaya

ISBN: 978-965-7876-12-1

© Copyright 2026 by Idra Publishing

IdraPublisher@gmail.com

<http://idra.org.il/>

All Hebrew rights reserved. No part of this book may be reprinted or reproduced or utilized in any form or by any electronic, mechanical, or other means, now known or hereafter invented, including photocopying and recording, or in any information storage or retrieval system, without permission in writing from the publishers.

Printed in Israel 2026

Avraham Yitzhak Green

TO DWELL WITHIN THEM
Reflections on the Weekly Torah Cycle

IDRA PUBLISHING